
СТРАТЕГІЯ ПРИВАТНОПРАВОВИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Крупчан О. Д.,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,

директор НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті висвітлюються актуальні напрями приватноправових наукових досліджень. Обґрунтовується думка про необхідність вироблення науковою установою стратегії наукових досліджень в умовах державно-правових реформ.

Ключові слова: стратегія, наукові дослідження, приватне право, наука, реформа.

Кожен має достатньо сил, щоб прожити життя. А всі ці розмови про те, який зараз важкий час, це хитромудрий спосіб виправдати свою бездіяльність, лінь та різні смутності. Працювати треба, а там, дивись, і часи зміняться.

Л. Д. Ландау

Суспільні науки, зважаючи на специфіку свого об'єкта та предмета, навіть в умовах певного суб'єктивізму мають спрямовувати дослідження на досягнення таких об'єктивних цілей, як пояснення суспільних та соціальних явищ, закономірностей їх розвитку в навколишньому світі на основі наукових законів, теорій та принципів, а також прогнозування розвитку суспільних процесів з подальшим втіленням досліджень у практичну сферу з метою покращення життя суспільства загалом та людини зокрема. Таким чином, юридична наука, пізнаючи державно-правову дійсність, формує вчення про право і державу, їх елементи, інститути, механізми здійснення і реалізації дій, що мають юридичне значення.

Величезний доробок вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців, а також стрімкий соціально-економічний розвиток породжує необхідність спрямування наукового потенціалу групи науковців на розв'язання як фундаментальних, так і прикладних проблем. Сформовані в Україні наукові школи не мають бути інструментом вирішення конкретної державно-правової проблеми, а мають бути зорієнтовані на досягнення більш масштабного результату, який поглинатиме окремі суспільні відносини, що потребують належного правового регулювання.

На сучасному етапі функціонування наукової установи вкрай важливо не лише вирішити завдання щодо проведення якісного й досконалого наукового дослідження, а й економічного забезпечення діяльності галузі відповідно до реальних потреб внаслідок диверсифікації джерел фінансування. Слід зауважити, що бюджетне фінансування відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачає такі рівні базового та програмно-цільового фінансування, яке на сьогодні не відповідає належному забезпеченню достатніми матеріальними умовами для ефективної самостійної творчої діяльності, збереженню престижу професії наукового працівника, систематичному залученню талановитої молоді до наукових досліджень та можливостям підвищення кваліфікації наукових працівників.

У проведенні реформ, які пропонуються в Україні, окремо йдеться про підвищення вимог до здобувачів наукових ступенів та вчених звань. Дійсно, такі вимоги мають існувати, оскільки їх впровадження стимулює входження України до світових лідерів з наукових напрацювань, а також унеможливилюватиме здобуття особами, які фактично не здійснюють наукових досліджень, наукових ступенів та вчених звань. Проте це створює фінансові перешкоди для наукових співробітників та професорсько-викладацького складу в їх прагненні до удосконалення та апробації результатів своїх досліджень. При цьому при реформуванні наукового сектора не беруться до уваги механізми матеріального забезпечення досліджень, вирішення житлових та трудових потреб науковців, тобто комплексний підхід до наукової сфери.

Особливого значення набуває підтримка фундаментальних та прикладних наукових досліджень за недержавними грантами, оскільки відповідно до державного бюджету на 2015 рік (як і за попередні роки) фінансування всіх інститутів НАПрН України визначено єдиним бюджетним рядком. Тому говорити про сукупність базового та цільового фінансування фундаментальних досліджень на рівні законодавчо передбаченої оплати праці наукового працівника, що має забезпечувати достатні матеріальні умови для ефективної самостійної творчої діяльності, підтримання престижу професії

наукового працівника, стимулювання процесів залучення талановитої молоді до наукових досліджень та підвищення кваліфікації наукових працівників, наразі неможливо.

Зважаючи на це, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (далі – Інститут) пропонує новий підхід до ієрархічно побудованої системи цілей діяльності та інтегральної концепції їх досягнення, який імперативно зумовлює необхідність: 1) суттєвої зміни організаційної структури, яка, власне, й виступає як інструмент реалізації суб'єктивно визначеної концепції управління; 2) проведення ревізії інтелектуально-кадрового потенціалу Інституту, врахувавши вміння здійснити й спрямувати наукові дослідження, реально наближені до потреб суспільства.

З огляду на це наукові дослідження здійснюються у межах роботи таких відділів: проблем приватного права (зокрема щодо досліджень загальних проблем цивільного права та проблем корпоративного права), проблем договірної права, правових проблем підприємництва, правового забезпечення ринкової економіки, юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства та відділу стратегічних міжнародно-правових досліджень. Вважаємо, що таким чином реалізуються головні засади та мета діяльності Інституту, що зумовлені його високою професійною репутацією як наукового центру, який здійснює фундаментальні приватноправові дослідження, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Слід забезпечити максимально можливу інтелектуальну участь Інституту (з урахуванням організаційних, кадрових та інших чинників) в діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади (як в особі наукових співробітників, так і Інституту як наукової установи) у вигляді наукових висновків для Конституційного Суду України, вищих судових інстанцій, аналітичних записок, присвячених актуальним проблемам регулювання цивільних, господарських та інших відносин.

Передумови такої взаємодії науки й практики вже закладені в окремих сферах та активно функціонують. До таких прикладів слід віднести законодавчо передбачений порядок звернення до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді України в порядку ст. 360¹ ЦПК України. При цьому вважаємо за доцільне вносити до описової частини рішення узагальнені позиції науковців Науково-консультативної ради, оскільки їх висновок фактично є науковою експертизою в широкому розумінні цього поняття, оскільки судом використовуються спеціальні знання, які ґрунтуються на дослідженнях у галузі юридичної науки. До того ж не йдеться про вирішення правових питань (практичну площину), а фактично здійснюється наукове обґрунтування вирішення спірних відносин з метою наступного уникнення неоднакового застосування норм матеріального права.

Крім того, вважаємо за доцільне запровадження інституту наукового представництва в органах державної влади для забезпечення наукового супроводу їх діяльності. Так, активна співпраця з комітетами Верховної Ради України, зокрема через вивчення і аналіз законопроектів, підготовку зауважень і пропозицій щодо їх вдосконалення і подання до парламенту, може здійснюватися в результаті послідовної роботи всіх відділів шляхом вирішення таких завдань, а також визначення новизни дисертаційних досліджень, які розглядаються на засіданнях спецради Інституту. Результати досліджень на регулярній основі (не рідше одного разу на квартал) у формах проектів нормативно-правових актів та науково-аналітичних записок мають надходити до відповідних комітетів Верховної Ради України, адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва тощо.

Окремо слід наголосити, що фундаментальні та прикладні дослідження, які здійснюються Інститутом, забезпечують втілення реформ, запропонованих Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Тому має бути удосконалено механізм впровадження результатів наукових досліджень. Окрім наукових висновків, законопроектів, розроблених за власною ініціативою, та аналітичних наукових записок має поширюватися друкована продукція, окрім тієї, яка є обов'язковою для розповсюдження. Цікавим є факт, що в межах 326,8 млн. грн., які були використані для державного замовлення на випуск друкованої продукції у 2013 році, Національна академія правових наук та Національна академія медичних наук серед наукових установ, які здійснюють дослідження за державні кошти, ніякого фінансування не отримали. Тому «тягар» впровадження результатів досліджень у формі монографій та збірників наукових праць залишається в площині необхідного додаткового пошуку коштів, а не продовження досліджень. Проте пріоритетним напрямом діяльності залишається публікація якісних наукових статей наукових співробітників Інституту, особливо у друкованих виданнях вищих судових інстанцій, в яких мають висвітлюватися найбільш важливі питання правозастосування.

Помітну роль у виконанні науково-дослідної роботи відіграє наукова молодь Інституту, задіяна головним чином до роботи ради молодих вчених, яка охоплює не лише певну наукову установу, а й рівень міжвузівських зв'язків. Не менш важливою є популяризація діяльності Інституту, насамперед, в

мережі Інтернет. На офіційному сайті Інституту, а також через створення відповідних сторінок у соціальних мережах мають розміщуватися наукові статті співробітників, наукові висновки тощо.

Дослідження, які планує здійснювати Інститут, об'єктивно зумовлені суспільно-політичними процесами в Україні та необхідністю завершення євроінтеграційних процесів. Основою цих досліджень має бути орієнтація на такі фундаментальні принципи, як верховенство права, справедливість та розумність, а також дотримання загальноєвропейських принципів та розвиток ринкових економічних відносин.

Вважаємо за доцільне зупинитися на таких спрямуваннях. Так, у ході проведення судової реформи Інститут здійснює та поглиблює розробку науково-обґрунтованих пропозицій з таких основних напрямів, як зміни до цивільного процесуального та господарського процесуального законодавства та законодавства про адміністративне судочинство, які мають враховувати нову трирівневу побудову судової системи України, в тому числі повернення Верховному Суду України повноважень вищої судової інстанції; внесення змін до процесуального законодавства, спрямованих на підвищення забезпечення права на справедливий суд стосовно законодавства про судоустрій і статус суддів, матеріального права.

Окрему групу досліджень становлять дослідження механізму регулювання договірних відносин у цивільному праві України, що полягає у формуванні науково обґрунтованої концепції правового регулювання договірних відносин, а також вироблення рекомендацій щодо удосконалення цивільного та господарського законодавства України та практики його застосування. Після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС постала нагальна потреба у визначенні природи, характерних ознак та відмінностей саморегулювання договірних відносин їх учасниками та державного регулювання таких відносин, а також співвідношення між ними.

Ще однією актуальною перспективною темою досліджень є нова політика та її вплив на приватноправові відносини. Серед стратегічних напрямів розглядаються дослідження зі здійснення наукового переосмислення законодавчих актів України, що регулюють видачу ліцензій та дозволів, стосовно приведення їх положень відповідно до права ЄС з метою удосконалення адміністративних процедур та оптимізації (скорочення кількості) видів господарської діяльності, до яких вони застосовуються (в межах проекту Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»).

Таким чином, вважаємо, що в сучасних умовах розвитку України кожна наукова установа має створити власну стратегію наукових досліджень, що забезпечить вирішення поточних та перспективних наукових завдань. Слід зауважити, що це не має стати «науковим» виправданням державно-правових реформ, тому що йдеться про наукове обґрунтування їх доцільності в межах діяльності наукової установи. Приватноправові дослідження, на нашу думку, мають бути соціально спрямованими, ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, а також принципах ринкової економіки. При цьому не слід обмежуватися лише цим напрямом, оскільки публічно-правові процеси також впливають на приватні відносини, тому не можуть залишатися поза увагою. Все це сприяє розвитку нашої держави, доводить доцільність функціонування наукових установ і в результаті виведе Україну як повноцінного європейського партнера не лише на рівень міждержавної співпраці, а й на рівень спільних наукових досліджень.

The article highlights current trends of private law research. It has been suggested the necessity of strategy a scientific research for institutions according to the state law reforms.

В статье рассматриваются актуальные направления частноправовых исследований. Обосновывается идея необходимости выработки научным учреждением стратегии научных исследований в условиях государственно-правовых реформ.